

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

ЁШЛАРДА ЖАМОАВИЙ-ЛИДЕРЛИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МАВЖУД БЎЛГАН МУАММОЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Алауатдинов Сахабатдин Иниятдинович

Қорақалпоқ давлат университети биринчи проректори,
педагогика фанлари буйича фалсафа доктори (PhD), доцент

E-mail: alauatdinovsahabatdin@gmail.com

Олий таълим тизимида рақобатбардош, жамоада ишлай оладиган ва стратегик ташаббус кўрсатишга қодир мутахассисларни тайёрлаш бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан биридир. Шахс камолотида етакчилик сифатлари фақатгина индивидуал хусусият бўлмай, балки ижтимоий муҳит, таълим муассасасининг ташкилий тузилмаси, оилавий ва этномаданий омиллар билан узвий боғлиқликда шаклланади.

Жамоавий-лидерлик компетентлигини шакллантирувчи омиллар тизими, уни баҳолаш мезонлари ва диагностика методологияси таҳлил қилинган бўлса, олий таълим муассасаларида жамоавий-лидерлик компетентлигини ривожлантиришда амалда мавжуд бўлган муаммоларни кенг қамровли, тизимли равишда аниқлаш ҳамда уларни бартараф этишнинг асосий йўналишларини батафсил белгилашдан иборат. Методологик жиҳатдан муҳим таъкидлаш лозимки, аниқланадиган муаммолар назарий таҳлил омиллар тизими, ва мезонлар тизими ўртасидаги мантикий солиштиришдан келиб чиқади — бу солиштириш «бўлиши керак» (норматив модель) билан «амалда кузатилаётган ҳолат» ўртасидаги тафовутни очиб беради ва айнан шу тафовут педагогик механизмнинг мазмунини белгилайди. Таҳлил саккизта асосий муаммо бўйича олиб борилади, улардан олтитаси умуммиллий, иккитаси эса алоҳида минтақавий-ўзига хос хусусиятга эга.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Биринчи муаммо — концептуал-терминологик номувофиклик муаммоси. педагогика фанида «лидерлик» тушунчаси мустақил категориал мақомга эга эмас, у кўпинча «раҳбарлик», «ташкилотчилик қобиляти» ёки «педагогик маҳорат» тушунчалари орқали билвосита тадқиқ этилади. Н.Н. Азизхўжаеванинг педагогик маҳорат концепцияси ва Ж.Я. Ядгаровнинг таълим менежменти бўйича тадқиқоти буни яна бир бор тасдиқлайди — уларда «лидерлик» атамаси амалда деярли ишлатилмайди.

Бу терминологик номувофиклик амалиётда ҳам ўз аксини топади: олий таълим муассасаларининг норматив ҳужжатларида (ўқув режалари, тарбиявий ишлар режалари) «жамоавий-лидерлик компетентлигини ривожлантириш» алоҳида мақсад сифатида кўрсатилмайди, у «маънавий-ахлоқий тарбия» ёки «фаол фуқаролик позициясини шакллантириш» каби кенгроқ, аниқ бўлмаган мақсадлар таркибида келтирилади. Натижада, мураббийлар аниқ нимани ривожлантиришлари ва қандай ўлчашлари кераклигини тасаввур қилмайдилар — бу ҳолат Ў.Қ. Толиповнинг педагогиканинг долзарб муаммоларига бағишланган танқидий тадқиқотида кўрсатилган «мақсадларнинг ноаниқлиги» муаммосининг жамоавий-лидерлик компетентлиги соҳасидаги аниқ кўринишидир.

Иккинчи муаммо — мезонлар ва баҳолаш тизимининг амалиётда мавжуд эмаслиги. Ушбу тўрт компонентли мезонлар тизими каби илмий асосланган, стандартлаштирилган баҳолаш воситалари ҳозирги амалиётда деярли қўлланилмайди — мавжуд баҳолаш кўпинча субъектив, тизимсиз тарзда, фақатгина мураббийнинг шахсий кузатувига асосланиб амалга оширилади. Бу ҳолат Э.А. Сейтхалилов ва Ш.Қ. Курбонов таъкидлаган институционал сифат менежменти тизимидаги умумий муаммонинг — сифат кўрсаткичларининг кўпинча ҳужжатлаштириш даражасида қолиб

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

кетишининг — жамоавий-лидерлик компетентлиги соҳасидаги аниқ кўринишидир.

А.А. Абдуқаҳҳоровнинг педагогик диагностика шуни кўрсатадики, миллий таълим тизимида умумий педагогик диагностика воситалари мавжуд бўлса-да, улар кўпроқ академик ўзлаштиришни баҳолашга йўналтирилган, ижтимоий-лидерлик хусусиятларини баҳолаш учун мослаштирилган махсус восита сифатида қўлланилмайди. Бу муаммо айниқса минтақавий даражада яққолроқ намоён бўлади: А.А. Юсуповнинг тадқиқотига кўра, Қорақалпоғистон олий таълим муассасаларида компетентликни баҳолаш кўпинча умумий, республика миқёсидаги стандарт шаклларга асосланади, минтақавий ўзига хосликларни (икки тиллилик, маҳаллий жамоавий анъаналар) инобатга олувчи мослаштирилган баҳолаш воситалари деярли ишлаб чиқилмаган.

Учинчи муаммо — педагогик кадрларнинг тайёргарлик даражаси билан боғлиқ. Касбий ривожланиш назариясига мувофиқ, мураббийнинг ўзи қандай касбий-шахсий ривожланиш даражасида бўлиши унинг талабаларда лидерлик компетентлигини шакллантириш қобилиятига бевосита боғлиқ. Амалиётда эса кўпчилик мураббийлар жамоавий-лидерлик компетентлигини мақсадли ривожлантириш бўйича махсус методик тайёргарликка эга эмас — уларнинг педагогик маҳорати анъанавий фан ўқитиш кўникмаларига қаратилган бўлиб, гуруҳ динамикаси, лидерлик психологияси ва жамоавий фаолиятни ташкил этиш методикаси бўйича махсус тайёргарлик тизими институционал даражада мавжуд эмас.

Р.Ж. Ишмухамедовнинг инновацион педагогик технологиялар концепцияси ва У.Н. Нишоналиевнинг замонавий педагогик технологиялар тадқиқоти интерактив, гуруҳли методлар бўйича умумий малака ошириш дастурлари мавжудлигини кўрсатади, бироқ бу дастурларда ҳам лидерлик

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

компетентлигини мақсадли шакллантириш алоҳида модуль сифатида ажратилмаган — интерактив методлар кўпроқ ўзлаштиришни яхшилаш воситаси сифатида, лидерлик ривожланишининг мустақил мақсади сифатида эмас, тақдим этилади.

Тўртинчи муаммо — институционал инфратузилма ва ресурс чекловлари билан боғлиқ, бу муаммо айниқса минтақавий, жумладан Қорақалпоғистон олий таълим муассасалари учун долзарб. Ш.М. Буранованинг иккита тадқиқотида кўрсатилганидек, минтақавий олий таълим муассасаларида талабалар ташаббусини қўллаб-қувватловчи инфратузилма (клублар, ижодий уюшмалар, замонавий коммуникация воситалари) марказий муассасаларга нисбатан анча чекланган, бу эса талабаларнинг амалий лидерлик тажрибасини тўплаш имкониятларини объектив равишда торайтиради.

Бу муаммо О. Женисбаевнинг тил ва миллий қадриятлар бўйича тадқиқоти кўрсатган терминологик-таржима муаммоси билан ҳам кучайтирилади — халқаро ва республика миқёсидаги методик материаллар кўпинча фақат ўзбек ёки рус тилида тайёрланган бўлиб, уларни қорақалпоқ тилига мослаштирилган ҳолда етказиш учун қўшимча институционал ресурс талаб қилинади, бу ресурс эса ҳозирча тизимли равишда ажратилмаган.

Бешинчи муаммо — миллий-минтақавий мумтоз мерос билан замонавий амалиёт ўртасидаги боғлиқлик Форобий, Ибн Сино, Юсуф Хос Ҳожиб, Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Беруний, Хоразмий, Темур тузуклари, Мирзо Улуғбек ва Бердақ-Ажиниёз-Кунхўжа каби мутафаккирлар меросида лидерлик ва жамоавийлик ҳақида бой ғоялар мавжуд, бироқ бу мерос амалдаги тарбиявий-маърифий дастурларда деярли ишлатилмайди — тарбиявий тадбирлар кўпинча умумий, мавзу жиҳатидан юзаки (масалан,

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

«маданият кечаси» каби) тусда ўтказилиб, уларда мумтоз меросдаги етакчилик ғоялари мақсадли, тизимли равишда ёритилмайди.

А.З. Зуннуновнинг ўзбек педагогикаси тарихи ва Ў. Алеёв билан А. Қожықбаевнинг қорақалпоқ педагогикаси тарихи бўйича тадқиқотлари бу меросни тарихий-тавсифий жиҳатдан пухта тизимлаштирган бўлса-да, уни замонавий, амалий-педагогик воситага — масалан, конкрет машғулот дастурлари ёки тарбиявий соат мавзуларига — айлантириш вазифаси ҳали бажарилмаган, бу «билим бор, аммо восита йўқ» ҳолатини ташкил этади.

Олтинчи муаммо — рақамли муҳит ва анъанавий педагогик амалиёт ўртасидаги номувофиқлик бор. Кўпчилик олий таълим муассасаларида ҳамон устувор бўлган анъанавий, бир томонлама (мураббийдан талабага) педагогик услуб ўртасида концептуал зиддият мавжуд — бу зиддият талабаларнинг рақамли муҳитдаги табиий фаоллигини университет доирасидаги расмий жамоавий фаолиятга кўчиришни қийинлаштиради. А.А. Абдуқодировнинг ахборот технологиялари бўйича тадқиқотлари бу борада умумий технологик салоҳиятни кўрсатса-да, уни махсус лидерлик-коммуникатив мақсадларга йўналтириш алоҳида тадқиқот предмети бўлмаган.

Еттинчи муаммо — гендер омилининг етарли эътиборсиз қолдирилиши. Талабалар жамоасида лидерлик позицияларининг гендер жиҳатидан тақсимланиши масаласи миллий тадқиқотларда амалда деярли ёритилмаган. Мавжуд педагогика ва психология тадқиқотларида (Каримова, Ғозиев, Нишонова) гендер омили умумий шахс психологияси контекстида қаралади, аммо у жамоавий-лидерлик компетентлигига махсус боғлаб тадқиқ этилмаган — бу бўшлиқ келгуси тадқиқотлар учун очик илмий йўналиш сифатида қолмоқда.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Саккизинчи муаммо — маҳалла институти ёшлар тарбиясида ҳамон муҳим норасмий рол ўйнайди, бироқ бу институт билан университетнинг тарбиявий ишлар тизими ўртасида расмий, институционал ҳамкорлик механизми мавжуд эмас — иккала институт бир-биридан ажралган ҳолда, мустақил равишда фаолият юритади, бу эса талабанинг турли муҳитларда орттирган тажрибасини яхлит, узвий ривожланиш траекториясига бирлаштиришни қийинлаштиради.

Юқорида аниқланган саккизта муаммони бартараф этишнинг асосий йўналишлари қуйидагича белгиланди. Биринчидан, терминологик-концептуал муаммони ҳал этиш учун «жамоавий-лидерлик компетентлиги» тушунчаси ва унинг тўрт компонентли тузилмаси олий таълим муассасаларининг норматив ҳужжатларига аниқ, мустақил мақсад сифатида киритилиши лозим. Иккинчидан, баҳолаш муаммосини ҳал этиш учун ишлаб чиқилган мезонлар ва ўлчов воситалари тизими амалиётга институционал даражада жорий этилиши, бунинг учун эса мураббийларга мос методик қўлланма ва тренинглар тақдим этилиши, шунингдек минтақавий мослаштирилган (икки тилли) версиялари ишлаб чиқиши лозим.

Учинчидан, педагог кадрлар тайёргарлиги муаммосини ҳал этиш учун малака ошириш тизимига махсус модуль — «Талабалар жамоасида лидерлик компетентлигини ривожлантириш методикаси» — киритилиши тавсия этилади. Тўртинчидан, минтақавий ресурс чекловларини ҳал этишда, тўлиқ инфратузилмавий ечим талаб қиладиган узоқ муддатли чоратadbирлар билан бир қаторда, кам харажатли, амалда осон татбиқ этиладиган ечимлар (масалан, мавжуд аудиторияларда гуруҳли методларни кенгроқ қўллаш, талабалар ташаббуси билан ташкил этиладиган норасмий клублар) устувор йўналиш сифатида белгиланиши лозим.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Бешинчидан, миллий-тарихий мерос билан замонавий амалиёт ўртасидаги узилишни бартараф этиш, таклиф этилган «мумтоз меросни замонавий амалиётга татбиқ этиш» йўналишлари (фозил жамоа симуляцияси, тўрт ўлчовли рефлексия варақаси, хизмат кунлари тизими ва бошқалар) Олтинчидан, рақамли муҳит билан анъанавий амалиёт ўртасидаги номувофиқликни бартараф этиш учун гибрид (анъанавий ва рақамли воситаларни уйғунлаштирувчи) педагогик технологиялардан фойдаланиш йўналиши белгиланди.

Еттинчидан, гендер омили муаммосини ҳал этишда педагогик механизм лидерлик имкониятларини барча талабаларга, гендер тафовутидан қатъи назар, тенг тақдим этиш тамойилига асосланиши, шунингдек тажриба-синов ишларида гендер омили назорат ўзгарувчиси сифатида инобатга олиниши лозим. Саккизинчидан, мезо даражадаги узвийлик муаммосини ҳал этиш учун университет билан маҳалла (ёки талабанинг доимий яшаш жойидаги ижтимоий институтлар) ўртасида расмий ҳамкорлик механизми — масалан, талабанинг ижтимоий фаоллиги ҳақида маълумот алмашинадиган институционал канал — ўрнатилиши тавсия этилади.

Юқорида аниқланган саккизта муаммо ва уларга мос саккизта йўналишни умумлаштирар эканмиз, шуни таъкидлаш лозимки, улар уч катта гуруҳга бирлашади: концептуал-меъёрий муаммолар (1, 2-муаммолар — терминология ва баҳолаш), ресурс-институционал муаммолар (3, 4, 8-муаммолар — кадрлар, инфратузилма, узвийлик) ва мазмуний-контекстуал муаммолар (5, 6, 7-муаммолар — мерос, рақамли муҳит, гендер). Ушбу уч гуруҳли таснифлаш педагогик механизмнинг ҳам уч йўналишли (концептуал-меъёрий, ташкилий-технологик, мазмуний-аксиологик) таркибий тузилишига асос яратади.

International Conference on Education, Psychology and Humanities

Hosted Online from Moscow, Russia

Date: 28th June, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Шундай қилиб, саккизта асосий муаммо ва уларнинг ҳар бирига мос равишда саккизта йўналиш белгиланди, булар эса уч катта концептуал гуруҳга тизимлаштирилди. Ушбу муаммо-йўналиш жуфтликлари жамоавий-лидерлик компетентлигини ривожлантиришда маънавий-маърифий фаолиятни такомиллаштириш механизмининг таркибий қисмларини аниқ белгилаб беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2023. – 80 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. ЎРҚ–637-сон. 2020 йил 23 сентябрь.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида»ги Қонуни. ЎРҚ–406-сон. 2016 йил 14 сентябрь.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Илм-фан ва илмий фаолият тўғрисида»ги Қонуни. ЎРҚ–576-сон. 2019 йил 29 октябрь.
5. Ўзбекистон Республикасининг «Давлат ёшлар сиёсати тўғрисида»ги Қонуни. – Тошкент, 2016.
6. Ў.Қ.Толипов. Педагогиканинг долзарб муаммолари. – Тошкент: Ўқитувчи, 2007.
7. М.А.Усмонбоева. Педагогик компетентлик асослари. – Тошкент: Fan va technologya, 2015.
8. Н.Н.Азизхўжаева. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. – Тошкент: Fan, 2006.
9. Р.Ж.Ишмухамедов. Инновацион педагогик технологиялар. – Тошкент: Iste'dod, 2004.